

L'antiga universitat dominica de Tortosa (1529-1717)

The Former Dominican University of Tortosa (1529-1717)

ENRIC QUEROL COLL
equerol@hotmail.com

Grup de recerca Mimesi / *Universitat de Barcelona*

Resum: L'article ressegueix l'itinerari històric de l'Estudi, o Universitat, dominica de Tortosa, institució fundada el 1529, que atorgà graus d'Arts i Teologia fins al 1717, any de l'abolició de les universitats catalanes per Felip V. El centre gaudí d'un reconegut prestigi i fou un pol d'atracció per a alumnes de tota la Corona d'Aragó. Cal notar que l'abolició del 1717 no va significar el tancament de les aules, sinó la privació d'atorgar graus acadèmics. Així, podem dir que l'activitat pedagògica continuà fins el 1824, any de la fundació d'un seminari conciliar.

Paraules clau: Universitat de Tortosa, orígens, extenció, Catalunya, estudis universitaris

Abstract: This paper explains the history of the dominican Convent-university of Tortosa. This institution, founded in 1529, was entitled to award degrees in arts and theology until the merging of all Catalan universities into the new center of Cervera, in 1717. The well-known and prestigious University of Tortosa attracted students all over the Crown of Aragon. Though the center was disallowed to confer degrees, the 1717 abolishment was not the end of the pedagogical activity, which continued until the foundation of a conciliar Seminary, in 1824.

Keywords: University of Tortosa, foundation, extinction, Catalonia, university studies

DATA PRESENTACIÓ: 07/03/2020 ACCEPTACIÓ: 24/03/2020 · PUBLICACIÓ: 12/06/2020

1. Origen i funcionament

La Universitat, o Estudi dominic de Tortosa, coneguda genèricament i de mode una mica vague com a Reials Col·legis,¹ estigué activa entre el 1529 i el 1717, i té l'origen en la lectoria de la Seu de Tortosa, a càrrec dels frares de l'orde de Sant Domènec des del 1362. El personatge clau en la fundació de l'Estudi és el lector Baltasar Sorió (València, 1457-Tortosa, 1557), teòleg forjat a València i a París. En la seva itinerància al servei de l'orde estigué vinculat, entre altres, als convents de Barcelona i Sant Mateu. Sorió, que es feu càrrec de la lectoria de la Seu a finals del 1521, arriba a Tortosa amb prestigi de gran teòleg i literat que comptava ja amb diverses obres publicades. Ell mateix impulsà el trasllat a Tortosa de l'impressor Arnau Guillem de Montpesat (1537-1539) per tal d'imprimir diverses obres que tenia preparades. Tot i la seva edat provecta, el dominic estava en plena forma i carregat de projectes. El 1528 aconseguí l'aprovació de l'orde per fundar un Estudi, operatiu ja a l'any següent. El 1532, en el capítol general, es dona el rang de Col·legi de l'orde i el 26 de febrer del 1534 el papa n'expedí la butlla fundacional.

Tot i el suport del Capítol catedralici i del Consell municipal, que veien un projecte profitós per a la ciutat, les rendes per mantenir els professors, el col·legials que hi residien i construir un edifici que en satisfés les necessitats eren molt minses. Sorió comptava, a la pràctica, amb la renda de la lectoria, les almoines que s'acaptaven i una pensió de 30 lliures anuals que li assignà el Capítol. La societat tortosina s'anà engrescant, però, amb la iniciativa; fruit d'aquest esperit són les cessions d'edificis i les donacions pecuniàries puntuals per part del Consell, Capítol i ciutadans particulars. Una aproximació al sentiment general es pot copsar en la carta que el Consell adreçà al secretari reial Francisco de los Cobos, el 1541, amb l'objectiu d'aconseguir el patrocini reial per a la construcció de l'Estudi:

En esta ciudad habían fallecido los letrados en las Artes y en sagrada Teología, que en todas las casas de los monasterios de religiosos no había quien leyese ni estudiase, y celando el reverendo maestro Sorio [...] la perdición de las letras, hubo una bulla apostólica para hacer colegio en su casa, [...] que en menos de ocho años que ha se empezó el fervor y ejercicio, han salido muchos maestros, y bien doctos y buenos predicadores.²

El nou Estudi no sols oferia la possibilitat de formació als dominics, sinó també al clergat i als seglars en general. Segons una carta enviada pel Capítol a l'emperador, el 1542, «les lliçons que en aquell [Estudi] se fan en Arts i Teologia, i especialment en la Sagrada Escripura, són comunes a tots los eclesiàstics i seculars que volen oir i entrevenir en los exercicis escolàstics».³

1 Hem de parlar, rectament, del col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, dedicat a l'adoctrinament dels moriscos del bisbat, i del col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi, estudi dominic i universitat, regit també pels dominics. Adjacent a aquest edifici trobem l'església de Sant Domènec. Tot plegat forma el conjunt conegut com a Reials Col·legis.

2 ADTo (=Arxiu Diocesà de Tortosa). Correspondència Capítol, segle XVI. Capítol al secretari reial Cobos (20 de novembre de 1541). He regularitzat l'accentuació, ortografia i puntuació de les cites per tal de facilitar-ne la lectura.

3 ADTo. Capsa 25/751. Carta del Capítol a l'emperador (2 de juliol de 1542).

Comptat i debatut, tenim una universitat de tipus conventual, dirigida pels dominics, amb Baltasar Sorió com a rector, on s'implantà l'habitual model de París, en què les disciplines fonamentals eren Arts i Teologia –cal entendre les Arts com un ensenyament mitjà que preparava els estudiants per als autèntics estudis superiors: Medicina, Teologia i Dret. Els lectors, o professors, eren teòlegs de la província dominica d'Aragó; la migradesa de les rendes era, certament, un entrebanc greu a l'hora de consolidar la institució i de bastir un edifici adient. De fet, Sorió havia emprès la fàbrica del claustre del convent –destruït durant la Guerra Civil Espanyola i reconstruït posteriorment– amb la promesa d'un ajut de 200 lliures per part del Consell sobre la taxa de l'imperiatge, segons acord municipal de 15 d'abril de 1539. Les dificultats a l'hora de cobrar aquesta subvenció van forçar el rector a reclamar la intervenció de l'emperador en favor seu per rebre el pagament. Tot i així el donatiu no es va acabar de cobrar fins el 1560 (*Lumen domus*, f. 33v-37). Una altra aportació vingué del llegat dels germans Esteve de Garret, ardiaca major de la Seu, i Isabel Boclí de Garret, que havien acordat llegar la seva herència als pobres de la ciutat. Sorió va aconseguir que el papa canviés la voluntat dels testadors i destinés a la construcció de l'Estudi les 43 lliures anuals assignades a caritat. El 18 de febrer del 1542, després d'un plet amb els hereus dels Garret, el papa Pau III va ratificar l'acord aconseguit pel qual els Reials Col·legis rebrien 20 lliures anuals (*Lumen domus*, f. 30-31v).

Aquestes aportacions no eren suficients. Aleshores sorgí una oportunitat de patrocini reial que Sorió, amb la seva perspicàcia, no deixà escapar. Aquest finançament consolidà el projecte mitjançant una font d'ingressos permanent i còngrua que s'havia d'esmerçar a la fundació d'un nou col·legi dedicat a l'adoctrinament dels moriscos.

La història dels moriscos a Espanya ha estat ben tractada per la crítica. Al llarg del segle XVI la política de la Corona va fluctuar de la mà dura i les polítiques repressives a una via més conciliadora, basada en l'aculturació i l'adoctrinament. L'estratègia de la Cort, a principis de la dècada del 1540, passava per la creació de noves parròquies als llocs de moriscos i per la creació de col·legis que els formessin en la fe cristiana. En última instància, els nous convertits haurien de retornar a les seves pròpies parròquies com a rectors. El 1543, coneguda per Sorió la voluntat de l'emperador de fundar un col·legi de nous convertits a la ciutat de València, a la construcció del qual el bisbat de Tortosa havia de contribuir econòmicament, decidí anar a la Cort per proposar la ubicació del centre contigu al col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi. Sorió exposà la important població morisca resident a les riberes del Segre i de l'Ebre així com la necessitat de patrocini del centre de Tortosa, on les obres ja estaven començades. El dominic negocià el tema amb el bisbe de Calahorra, Antonio Ramírez de Haro, comissionat per l'emperador per gestionar la fundació del col·legi a València. Aquell any mateix, el 1543, Sorió aconseguí ja cobrar la pensió estipulada per a la nova fundació (*Lumen domus* f. 39v-40).

Amb el patronatge de l'emperador Carles V, continuat pels monarques de la casa d'Àustria, la Universitat rebia un impuls definitiu. Els dominics de Tortosa passaven a regir també el nou col·legi, anomenat de Sant Maties i Sant Jaume. L'emperador dotà la institució amb 800 ducats anuals: 500

per al Reial Col·legi de Nous Conversos de Sant Maties i Sant Jaume, i 300 per al Reial Col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi, carregades sobre la mensa episcopal, és a dir, de les rendes del bisbe de Tortosa, que era també coadministrador del centre. A la pràctica, com que el rector de Sant Domènec dirigia també el col·legi dels moriscos, es crearia uns fons comú i els dominics podrien administrar el pressupost al seu arbitri. La reial cèdula de fundació, expedida per Felip II el 1544, convertia Sorió i Juan Izquierdo, el seu deixeble i mà dreta en tants afers, i futur bisbe de Tortosa (1574-1585), en supervisors de la fàbrica dels Reials Col·legis (García Hinarejos 2000: 37-38). A la mort de Sorió (1557), Izquierdo, ocupat en diverses obligacions dins l'orde, delegà la supervisió de les obres en el ciutadà tortosí Mateu Curto i, a la seva mort, en la vídua, Àngela Burguès; les obres de Sant Maties, iniciades a mitjan març del 1545, van acabar el 7 gener del 1584 (cf. *Lumen domus* f. 49v; Arribas 2000: 61-63).

A finals de la dècada del 1540 s'obrí un període d'*impasse* en què se suspengueren, temporalment, les lliçons. En el capítol provincial de l'orde de 1547 es decidí que Sorió deixés el càrrec de rector i es limités al de lector de la Seu, però el vell dominic es resistí. Sorió, amb 91 anys, fou literalment forçat a deixar el rectorat el 1548, després de ser comminat a fer-ho pel mateix Felip II. Fou substituït per Hernando de Santo Ambrosio (1548), però les classes no es van tornar a reprendre fins el 1565, amb el rectorat de Lluís Mas.⁴ Amb l'aval del patronatge reial i una dotació econòmica estable, el col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi esdevingué el centre de referència per als dominics. De fet, els millors teòlegs de la província d'Aragó es van formar a Tortosa: Raimon Pasqual, Lluís Estela, Juan Hernando, Jerónimo Xavierre, Salvador Pons, Blai Verdú, Tomàs Vallgornera, i un llarg etcètera. Alhora, el prestigi assolit pel centre, així com la seva centralitat geogràfica, el van convertir en un pol d'atracció d'estudiants, laics i religiosos, d'arreu de la Corona d'Aragó. La ciutat es va col·locar de ple dins el mercat de l'oferta universitària al costat de Barcelona, Lleida, Tarragona, Perpinyà, València, Gandia, Osca i Saragossa. A diferència, però, d'altres convents-universitat de prestigi dubtós, com ara Solsona o Vic, el de Tortosa era considerat un centre capdavanter, tal i com exposa, cofoi, Blai Verdú, professor i rector de la casa:

después que le fundó aquel grande religioso y letrado, el maestro fray Surió, nunca se ha visto ni a habido en el cosa escandalosa, sino santidad. Pues en letras es las [sic] Atenas de la provincia nuestra de Aragón y madre de los más insignes letrados que ella tiene. Al fin, tiene buen genio, y así, Clemente Octavo le hizo universidad con los privilegios de Lérida y Perpiñán (Verdú 1607: 168).

Es pot objectar que el parer de Verdú no pot ser sinó interessat i ditiràmbic. El fet és que la sèrie de privilegis i reconeixements atorgats per la Corona i la Santa Seu corroboren la bona impressió que es tenia de la institució. Així, segons la butlla papal d'11 de setembre de 1600, l'Estudi esdevenia formalment universitat pontifícia. El 1618 Felip III concedí una pensió anual perpètua de 200

⁴ACA (=Arxiu de la Corona d'Aragó). Cancelleria, reg. 4350, f. 73v.

ducats sobre la mensa episcopal de Tortosa –és a dir, les rendes dels bisbes tortosins–, atesos els bons resultats pedagògics: «de allí salen los más lucidos sugetos en virtud y letras que hay en aquella provincia por la mucha religión que se profesa y cuidado que se pone en que todos los que viven en él atiendan con el mismo a sus estudios».⁵ Finalment, el 20 d'agost del 1645 Felip IV atorgava el privilegi d'universitat reial en recompensa pels serveis prestats durant la Guerra dels Segadors.

Afortunadament, es conserven alguns llibres administratius amb els registres de concessió de graus –incomplets, però–,⁶ que ens permeten mesurar quantitativament la rellevància del centre, la seva àrea d'influència territorial i aspectes socioculturals, com ara la integració i la funció social dels graduats. Tot i la prudència que l'estat incomplet de la documentació imposa a l'hora d'extraure'n conclusions definitives, hem realitzat algunes cales que ens permeten confeccionar les taules següents (Querol Coll 2013: 42):

Taula 1. Graus de batxillers i doctors en Teologia i Arts (1601-1623)

Facultat	Batxillers	Doctors/Mestres
Arts	146	22
Teologia	176	230
Total	322	252

Taula 2. Graus de batxillers i doctors en Teologia i Arts (1661-1683)

Facultat	Batxillers	Doctors/Mestres
Arts	126	101
Teologia	156	207
Total	282	308

⁵ACA. Consell d'Aragó. Lligall 271/65.

⁶*Registrum doctorativi et baccalaurenti* (ACBEB= Arxiu Comarcal del Baix Ebre). Fons Notarial de Tortosa (secció històrica), sgn. 1651. *Libro de la Universidad del Colegio de Santo Domingo y San Jorge* (Biblioteca de Catalunya. Ms. 3918).

Les xifres fan palesa la preponderància de la Teologia sobre les Arts pel que fa als doctorands, per bé que el nombre de mestres en Arts augmenta espectacularment en el període 1661-1683. És possible també que els registres no recullin fidelment el nombre de mestres en Arts del període anterior. Constatem que el nombre de graus atorgats es manté constant al llarg del segle i que la Universitat recupera ràpidament el pols després del sotrac de la Guerra dels Segadors i la posterior pesta, episodis que van obligar al tancament del centre des del 1648 fins al 1651.

Malgrat que no ens podem detenir en un examen detallat de cada alumne, hem seleccionat, a tall de mostra, el grup de graduats en teologia entre 1601-1623 a fi d'extraure'n alguns perfils predominants que ens ajudi a copsar la realitat social d'aquella massa estudiantil: l'origen, la vinculació al clergat regular o seglar, i la funció que aquest alumnat exercia en l'entrellat de l'Església.

Taula 3. Origen dels doctorands

<i>Origen</i>	<i>Nombre de doctorands</i>	
València	66	29%
Aragó	49	21%
Catalunya	45	20%
Mallorca	44	19%
Altres/desconegut	26	11%
Total	230	100%

Taula 4. Vinculació a la ciutat i diòcesi de Tortosa

Diòcesi de Tortosa	41	18%
Vegueria de Tortosa	11	5%
Ciutat de Tortosa	5	2%

Taula 5. Vinculació al clergat

Clergat regular		
Dominics	24	10%
Carmelitans	8	3%
Agustinians	4	1'5%
Servites	3	1'2%
Montesa	1	0'4%
Cistercencs	1	0'4%
Clergat secular		
Rectors i vicaris	31	13%
Dignitats	13	5%

L'origen dels doctorands representa, amb prou equitat, les diferents nacionalitats de la Corona d'Aragó, amb un predomini dels valencians. Una altra dada interessant és el baix nombre d'estudiants tortosins (2%), tot i que la xifra puja quan estenem l'àmbit al total de la diòcesi (18%). La xifra de doctorands de la vegueria de Tortosa –és a dir, la part catalana de la diòcesi– continua, però, essent baixa (5%). El perfil predominant socialment és el d'estudiant dominic (10%), xifra comprensible, d'acord amb l'orientació de la institució. Sense sortir de l'estament eclesiàstic, destaca l'elevat nombre de rectors parroquials que es van graduar (13%): Bell-lloc, Benissa, Betxí, Vinaròs, Vistabella del Maestrat, Benassal, Bocairent, la Jana, Torrent, València, Calp, Énguera, Santa Maria d'Alacant i Rafelguaraf al regne de València; Montroig del Camp, Santa Maria de la Seu d'Urgell, Vila-rodona, Sant Pere de Gelida, Sant Feliu de Sabadell, Vallfogona de Riucorb, Santa Fe de Calonge, Santa Fe del Montseny, Cellers, Horta de Sant Joan i Gandesa, a Catalunya; Cadules, San Juan de la Cuesta

de Saragossa, Estopanyà, la Freixneda i Torremocha, a l'Aragó, i Calvià, a Mallorca, van veure com el seu rector es doctorava a Tortosa.

Pel que fa a l'alt clergat, observem la presència de canonges dels capítols catedralicis de Tortosa, Saragossa, Jaca, Terol, Mallorca, Menorca i Sardenya, així com dels priors dels convents agustinians del Socors de València i de Vinaròs; del carmelità d'Alcanyís; de l'arxipreste d'Àger Jeroni Roure i de l'abat de Veruela, Juan Álvaro, futur bisbe de Solsona.

En definitiva, el models predominant són el de frare dominic i el de rector de parròquia a València o a Catalunya. Pel que fa a l'origen nacional, observem un predomini dels estudiants valencians, fet que ens du, lògicament, a plantejar la competència que la Universitat tortosina suposaria per a l'Estudi de València –molts dels doctorands havien obtingut el grau de batxiller a València– i, en menor mesura, per a Barcelona i Saragossa, on la Teologia no fou mai l'ensenyament predominant.

2. La fi de la Universitat

Gràcies al *Lumen domus*, crònica manuscrita dels Reials Col·legis, redactada el 1633 pel frare Raimundo Sáenz i continuada per Juan Olóriz a mitjan segle XVIII –testimoni directe, com a col·legial, de bona part dels fets que narra–, coneixem amb bastanta exactitud l'impacte de la Guerra de Successió al centre, així com les conseqüències que se'n van derivar. La crònica enregistra la suspensió del curs 1707-1708, encara sota l'òrbita austriacista, per la situació de setge militar que es vivia. El 10 de juliol del 1708 les tropes borbòniques van entrar a la ciutat i a finals d'aquell mes els Reials Col·legis foren ocupats i destinats a caserna militar, mentre que els frares van ser desterrats (*Lumen domus* 140v-142). Els estudis no es van reprendre fins l'octubre del 1709, en casos particulars. No s'entreu cap mena de col·laboració per part de l'administració del centre amb la nova dinastia ni tampoc cap tracte de favor que se'n derivés, sinó tan sols la repressió general dels vencedors envers els vençuts. El centre només va tornar a ser gestionat, parcialment, pels dominics el setembre del 1714, després d'una penosa negociació a la Cort. Rebuda la reial ordre, el comte de Glimes, governador de la ciutat, es va limitar a desallotjar tan sols el col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, molt malmès després de l'estada de la milícia. Cal entendre també que la situació del col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi, adossat a la muralla nord de la ciutat, el convertia en un punt estratègic per a la defensa de la plaça que els militars volien mantenir sota control.

Fet i fet, i com és ben conegut, la reforma universitària empresa per Felip V al Principat va suposar la supressió de totes les universitats catalanes. Amb les rendes dels centres abolits es crearia, ex novo, la Universitat de Cervera, amb la intenció de crear un centre independent dels ordes religiosos i controlat per la Corona (Prats 1993: 75-78). Rebuda la reial cèdula per la qual se'ls prohibia continuar els estudis i atorgar graus acadèmics, a finals d'octubre del 1717, es va resoldre enviar un síndic davant del marquès de Castrolodrigo, capità general de Catalunya, per tal que intercedís davant la Corona

i esquivar el tancament. El governador els va adreçar directament a la Cort, tot al·legant que no estava en les seves mans decidir sobre aquest assumpte. En conseqüència, es va redactar i imprimir un memorial amb l'argumentari corresponent i el mateix desembre del 1717 s'envià Josep Tomàs a Madrid per negociar l'afer. El text, signat per «la Provincia de Aragón del orden de predicadores» amb vista a donar més autoritat a la súplica, i generat, segons exposa el *Lumen domus* (f. 151), a la Universitat tortosina, apel·la a factors de diversa índole per evitar la clausura: el prestigi del centre, com es desprèn dels fills il·lustres sorgits; els legals –no seria just trencar els privilegis reials i apostòlics acumulats pel col·legi; els morals –no s'ha d'estrancar aquesta font de virtut religiosa; la utilitat que té per al bisbat, atès que dins dels límits diocesans no hi havia cap seminari conciliar ni cap altre centre universitari que pogués formar rectors competents per a les parròquies; finalment, és fa èmfasi en l'escassa incidència que la pervivència del col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi tindria per a Cervera, atès no tenia les característiques d'Estudi General –només s'estudiava Arts i Teologia. Més a més, i incidint en aquesta línia, com que el bisbat tortosí s'estenia en dues terceres parts pel regne de València, els estudiants, cas que es suprimís, es desplaçarien majoritàriament a la Universitat de València, per la qual cosa el centre no representava una competència directa per a Cervera. Fins i tot es va demanar que els estudiants d'origen valencià i aragonès continuessin les classes a Tortosa, mentre que els catalans podrien d'anar a la nova universitat.⁷ Mentre el síndic intentava sortir del laberint de secretaris, interessos fluctuants i esperits capriciosos de la Cort, als Reials Col·legis, en un exercici d'hipocresia no dissimulada, es resava, l'antífona i oració de sant Ignasi de Loiola, «para que moviera el corazón del padre confesor [el jesuïta Pierre Robinet], en quien temíamos pararía el memorial» (*Lumen domus*, f. 296). Finalment, la Corona rebutjà la demanda, però es va poder assegurar la dotació econòmica. Tot plegat, observem com els interessos i objectius del centre s'alineen amb els de l'orde dominica i no amb els de la ciutat ni molt menys amb els del Principat. Cada institució, en la derrota, intentava minimitzar les pèrdues.

No hem de confondre, però, la supressió de la institució universitària amb el tancament del centre o la interrupció de les classes. Les aules van continuar obertes, tot i que restringides als dominics, als servents dels Reials Col·legis i als anomenats col·legials becats, admesos a estudiar gramàtica a Sant Jaume i Sant Maties –l'antic col·legi de moriscos, reconvertit en escola de llatí després de l'expulsió–, amb l'aprovació prèvia d'una comissió formada pel bisbe i pel rector de Sant Jaume i Sant Maties. Aquest període d'incertesa finalitzà el 30 de juny del 1722, quan el rei, no obstant el decret de supressió de 1717, accedí a que un ampli sector de població relacionat amb l'Església pogués estudiar: la jovenalla que servia a l'estament eclesiàstic, compost, entre la petita cort episcopal, dignitats, canonges, comensals i beneficiats, per més de cent persones.⁸ Tenint en compte que molts clergues tenien diversos servents, la xifra d'alumnes potencials és considerable. Segons la crònica:

⁷ ACTo (=Arxiu Capitular de Tortosa). Fons Reials Col·legis. *La provincia de Aragón, orden de predicadores, puesta a los pies de V. M., suplica por la Universidad del Real Colegio de Tortosa* (s. p. i.).

⁸ ACA. Reial Audiència, reg. 203, f. 65-67.

Concedió el rey [...] se pueda admitir por el retor del colegio de Santo Domingo de Tortosa a oír la Filosofía y Teología a los sirvientes seculares de los prebendados y eclesiásticos del Cabildo de dicha ciudad, pero que esto sea y se entienda sin que los tales sirvientes puedan ser graduados por dicho colegio de Santo Domingo, y que los años de estudios que asistieren tampoco les hayan de servir para graduarse en la Universidad de Cervera sin que preceda asistir a ella precisamente un año para los grados de Filosofía y dos años para los de los Teología (*Lumen domus*, f. 156).

Aquesta mesura, a la pràctica, obria un accés massa ample per poder ser controlat i deixava, el centre en funcionament, vedat, però, de la potestat d'atorgar graus. I amb tot, mal que bé, els estudiants podien continuar formant-se a la ciutat. La crònica del col·legi reconeix clarament aquesta *via lliure* que suposà l'acceptació dels servents dels capitulars: «por este decreto venían con papel de sirvientes de algún eclesiástico de la catedral, y como todos los que querían estudiar hallaban quien les diera papel de fámulo, o sirviente de eclesiástico, no se ha reparado en admitir a quien quiere estudiar, aunque venga sin papel ni diga ser fámulo» (*Lumen domus*, f. 156). Hem d'entendre que aquesta laxitud es va produir amb la connivència de les autoritats. De fet, disposicions semblants es van aplicar també a altres llocs durant els següents anys: el 15 de febrer i el juny del 1724 es van reprendre els estudis de Gramàtica, Filosofia i Teologia moral a Tarragona i Barcelona, respectivament, en el benentès que els estudiants s'havien de graduar també a Cervera (Olivé; Prats; González 2006: 57).

Al llarg del segle XVIII el *Lumen domus* deixa constància d'una dinàmica pendular que oscil·la entre els diversos intents de la Universitat de Cervera per absorbir les rendes dels Reals Col·legis, a les demandes del centre tortosí per tornar a atorgar graus acadèmics. Encara l'abril 1757, a la mort del bisbe Bartolomé Camacho, amb qui els dominics havien fet bona lliga, el cronista manifesta el recel de què el jesuïta Rábago, confessor reial, apliqués a Cervera la dotació del centre, tal i com s'havia esdevingut a altres bisbats de Catalunya. Aquell mateix any, però, es va produir un canvi de govern important: Rábago fou destituït, i el marquès de la Ensenada, primer ministre de tarannà filojesuïta fou desterrat. Aprofitant aquesta conjuntura s'envià a la Cort fra Joan Sartor amb un plec de demandes, entre elles, la restauració de la Universitat o, si més no, la potestat per graduar aragonesos i valencians. La petició fou novament desestimada (*Lumen domus* f. 173v-177v). Amb l'expulsió dels jesuïtes, el 1767, l'estat de les coses no va canviar substancialment i l'espantall de la supressió de la dotació –a causa de la pressió exercida pels bisbes a la Cort–, agitava, de tant en tant, la institució.

El 1779 es va provar de desencallar la situació mitjançant una nova estratègia. Els Reals Col·legis i el Consell municipal, tot fent front comú, van demanar a la Cort que els estudis fossin incorporats a les universitats de València o de Cervera, a fi i efecte que els alumnes s'estalviessin els dos anys de convalidació al centre cerverí.⁹ Aquest temps afegit havia provocat que la major part d'estudiants potencials del sud del bisbat triessin la Universitat de València com a primera opció –es evident, d'altra banda, que València gaudia d'un enorme prestigi i de la possibilitat de continuar els estudis en Medicina o Dret. La proposta no quallà, en aquesta ocasió, però sí més endavant.

⁹ ACBEB. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Correspondència 51, s/f (12 de febrer de 1779).

Aquesta iniciativa es fruit d'una nova perspectiva oberta des de la Cort. Cap a finals de segle es tornà a potenciar, en certa manera, els estudis que es feien a les antigues universitats i institucions docents catalanes. Així, el 1783, el col·legi de Cordelles i el Seminari Conciliar de Barcelona van tornar a expedir graus en nom de la Universitat de Cervera; els seminaris d'Urgell (1789), Girona (1793) i Vic (1800) van seguir també aquesta via. Finalment, mitjançant una reial cèdula de 17 de juny de 1801, els estudis dels Reials Col·legis quedaven incorporats també a Cervera (Rubió 1915: 323, Llaquet 2001: 603).

L'Arxiu Capitular de la Catedral conserva abundant documentació que ens permet fer un seguiment del procés. Així, cap a finals del 1800 els dominics, recolzats per l'Ajuntament, van enviar una sol·licitud en aquesta línia al Consejo de Cámara. El Consejo va demanar al bisbe de Tortosa, Antonio José Salinas, un informe al respecte, El bisbe va respondre, el 20 de març del 1801, de forma extremadament freda: si bé no s'oposava a l'agregació dels estudis a Cervera, el gruix de la missiva se centra desacreditar els resultats pedagògics del centre i aconsella destinar la renda atorgada al centre a la fundació d'un Seminari Conciliar controlat directament pel bisbe.¹⁰ Aquesta, de fet, havia estat la línia seguida anteriorment pels bisbes Bernardo Velarde (1765-1779) i Pedro Cortés y Larraz (1779-1786). Velarde, al recer de la reial cèdula de 14 d'agost de 1768 sobre *Erección de seminarios conciliares para la educación del clero en las capitales y pueblos numerosos*, presentà a la Real Cámara, el 1773, un projecte de seminari, amb el pla d'estudis i constitucions corresponents, que se s'havia de sustentar amb les rendes dels Reials Col·legis (Iturat 2000: 32). Aquesta estratègia reformista, promoguda des de la Cort, tenia com a finalitat apartar els ordes religiosos de l'ensenyament i educar els futurs clergues en nous centres d'òrbita regalista més subjectes a l'Estat (Álvarez de Morales 1971: 89-92).

Finalment, aquestes iniciatives es van materialitzar amb el projecte del bisbe Víctor Damián Sáez. Aquest era un personatge poderós i amb gran ascendència a la Cort: havia estat secretari d'Estat de Ferran VII (1822-1823) a la caiguda del trienni liberal, però la seva tendència ultrabsolutista el va relegar de la primera línia política, de manera que fou enviat al bisbat de Tortosa, lluny de la Cort (Salvadó 2015). Només arribar a la diòcesi es proposà d'erigir un seminari, mitjançant una solució contemporitzadora: la nova institució estaria subordinada al bisbe, que en gestionaria també les rendes, per bé que respectava la patent pedagògica dels dominics: «se erigiese en seminario conciliar el Colegio [...] que hay en dicha ciudad dirigido por un religioso del orden de Sto. Domingo y cuya enseñanza de las cátedras de Filosofía y Teología está a cargo de dos religiosos de la citada orden». Fos com fos, aquest moviment suposà la fi de l'Estudi. El Seminari Conciliar, al capdavant del qual nomenà el dominic Marià Roquer, quedà incorporat a la Universitat de Cervera, segons una cèdula reial de 25 de desembre de 1824.

10 ACTO. Fons Reials Col·legis. Documentos y noticias de los privilegios de Universidad Real y Pontificia de que gozaron los Colegios de Santo Domingo y San Matías.

Bibliografia

- Álvarez de Morales, Antonio (1971) *La «Ilustración» y la reforma de la Universidad en la España del siglo XVIII*, Madrid, Instituto de Estudios Administrativos.
- Arribas, Josefina (2000) «Aportacions documentals als Reials Col·legis de Tortosa», *Recerca* 4, p. 53-76.
- García Hinarejos, Dolores (2000) «Martín Garcia de Mendoza y la arquitectura del renacimiento en la diòcesis de Tortosa», *Recerca* 4, pp. 7-52.
- Iturat, Joaquín (2000) *Sobre los orígenes del Seminario Conciliar de Tortosa*, Tortosa, Seminario Diocesano de Tortosa.
- Llaquet, José Luis (2001) *La Facultad de Cánones de la Universidad de Cervera (s. XVIII-XIX)*, Tesi doctoral inèdita defensada a la Universitat de Barcelona.
- Lumen domus*. Biblioteca de Catalunya. Fons Reials Col·legis de Tortosa, Ms. 4709
- Olivé, Enric; Prats, Josep M.; González, Antoni (2006) *Història dels estudis universitaris a Tarragona*, Tarragona, Publicacions URV.
- Prats, Joaquim (1993) *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, Lleida, Pagés Editors.
- Querol Coll, Enric (2013) *L'antiga Universitat a Tortosa (1529-1824)*, Tortosa, Antena Cultural Tortosa, Universitat Rovira Virgili.
- Rubió, Manuel (1915) *Historia de la real y pontificia Universidad de Cervera*, Barcelona, Librería Vedaguer.
- Salvadó, Roc (2015) «Víctor Sáez, bisbe de Tortosa, traductor de Víctor Hugo?», *Quaderns de l'Ebre*, pp. 3-11.
- Verdú, Blas (1607) *Libro de las aguas potables y milagros de la fuente de Nuestra Señora del Avellá*, Barcelona, Sebastián de Cormellas.